

ПРОЄКТ

Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах, які постраждали від окупації та бойових дій

Центр освітніх ініціатив
79019, Україна, Львів, просп. В. Чорновола, 4

info@osvita.org
www.osvita.org

Center for Educational Initiatives
4, V. Chornovola avenue, 79019, Lviv, Ukraine

Проект реалізовано благодійною організацією «**Центр освітніх ініціатив**» за підтримки ICAP Єднання у межах проекту «**Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства**», що реалізується у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень та Центром демократії та верховенства права завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку.

Термін реалізації проекту: з 08 червня 2023 року по 08 березня 2024 року.

Сума гранту: 3 006 650,00 грн.

Метою проекту є співпраця заради забезпечення безперервності процесу формальної та неформальної освіти у 5-ти громадах, які перебували під окупацією або розташовані поблизу зони ведення бойових дій, із залученням головних стейкхолдерів - представників шкільних адміністрацій, вчителів, батьків, учнів, ОМС та ОГС.

Передумови проєкту

Повномасштабна війна Росії проти України завдала серйозних втрат освітній системі, зокрема, на рівні шкільної та позашкільної (неформальної) освіти. Крім іншого, вона також вплинула на реалізацію масштабної реформи шкільної освіти (Нова українська школа), яка триває з 2016 року. Ця реформа, зокрема, передбачає посилення автономії шкіл та посилення відповідальності територіальних громад за середню та позашкільну (неформальну) освіту.

Концепція Нової української школи постулює, що громади впливатимуть на формування місцевих освітніх політик, з урахуванням соціокультурних особливостей та ситуації на ринку праці. Реформа ще не була до кінця реалізована, коли в ці процеси у залучених до проєкту громадах увірвалась війна.

Уже зараз громадянське суспільство, державні інституції, політики готуються до повоєнної відбудови України. Водночас, у цей конкретний момент важливо забезпечити безперервність освітнього процесу, в тому числі процесу шкільного врядування та співпраці між освітніми закладами та органами місцевого самоврядування. Ми пропонуємо використати цей час очікування і праці на Перемогу для посилення спроможності місцевих громад (ОМС, ОГС) та освітян (адміністрація та педагоги шкіл, учні та їхні батьки) щодо стратегічного планування розвитку освітньої сфери у їхніх громадах.

БО «Центр освітніх ініціатив» й експерт(к)и, залучені до проєкту, понад 20 років працюють над покращенням зв'язків освіти та місцевих спільнот заради розвитку громади, близько 15 років допомагають школам дбати про інституційний і організаційний розвиток, запроваджувати загальношкільний підхід і демократизувати управлінські й освітні процеси на рівні освітнього закладу та громади.

*Досвідчені експертки
допомогли учасникам
втілити їхні проєкти
максимально ефективно*

Проєкт був втілений на території таких громад, які перебували під окупацією або знаходяться поблизу лінії фронту:

- ◆ Марганецька міська об'єднана територіальна громада Томаківського району Дніпропетровської області;
- ◆ Мереф'янська міська об'єднана територіальна громада Харківського району Харківської області;
- ◆ Славутицька міська територіальна громада Вишгородського району Київської області;
- ◆ Тростянецька міська громада Тростянецького району Сумської області;
- ◆ Широківська територіальна громада Запорізького району Запорізької області.

В обраних громадах було розуміння важливості співпраці освітніх закладів, ОГС та ОМС. Наш проєкт допоміг підсилити цей процес, перевести його в стале та конструктивне русло.

Завдання проєкту

- ◆ створення традиції спілкування різних суб'єктів освітньої діяльності, ОМС і ОГС не принагідно, а планово, регулярно. Для цього, зокрема, в сучасних умовах необхідні приміщення, які дозволятимуть проводити такі зустрічі незалежно від повітряних тривог, загроз обстрілу, аварійних чи планових відключень електроенергії. Це приміщення також має використовуватися для підтримки безперервності освітнього процесу (як на рівні формальної, так і неформальної освіти);
- ◆ формування у кожній із залучених громад команди, яка складається з представників різних суб'єктів освітнього процесу та громади, і яка займатиметься стратегією розвитку освіти у громаді. Коли настане час і можливість починати відбудову, ця команда зможе опрацювати нову освітню стратегію для своїх громад;
- ◆ посилення спроможності спільно приймати рішення, враховуючи інтереси, потреби й можливості/ресурси різних стейкхолдерів;
- ◆ посилення інституційної та організаційної спроможності закладів освіти через демократизацію управлінських процесів;
- ◆ активізація шкільної молоді через реалізацію освітніх проєктів, спрямованих на вивчення потреб місцевих громад та інтервенції задля вирішення існуючих проблем;
- ◆ реалізація одного проєкту в кожній із 5-ти громад із залученням усіх стейкхолдерів й за умови дотримання демократичних процедур обговорення та прийняття рішення.

Команди учасників проєкту аналізували та візуалізували свої завдання

Ці завдання були реалізовані через:

- ◆ навчання команд, що включали адміністрацію та вчителів шкіл, представників ОМС та ОГС, батьків і дітей на теми:
  - I) демократизації процесів врядування й управління (на рівні громади та школи), стратегічного планування й інституційного розвитку;
  - II) реалізації освітніх проєктів у громаді задля активізації шкільної молоді та розвитку ключових компетентностей, зокрема, громадянських і соціальних;
- ◆ обладнання просторів взаємодії для фізичних зустрічей різних акторів (що також використовуються для потреб формальної та неформальної освіти в громаді);
- ◆ підготовку та реалізацію спільного для всіх залучених стейкхолдерів проєкту на території кожної з громад.

Під час тренінгу команди освоювали стейкхолдерський підхід до вирішення проблем

30 червня - 03 липня 2023 р. у Львові були проведені тренінги для команд від кожної залученої громади. Учасники (представники ОМС, адміністрації шкіл, учнівського самоврядування, активних батьків) навчалися посилювати самоврядність ЗЗСО, стейкхолдерського підходу до вирішення проблем у громаді, основ проєктного підходу. Натомість вчительські команди опановували методи освітніх проєктів задля активізації шкільної молоді та розвитку їхніх громадянських компетентностей.

У другій частині реалізації проєкту учасники (освітняни, ОМС та ОГС) доопрацьовували проєкти у громадах та втілювали їх. Таким чином формувалися стійкіші контакти між ЗЗСО та ОМС. Іноді в результаті обговорень ідеї громад/шкіл видозмінювалися під впливом спілкування з іншими стейкхолдерами, аналізу потреб у громаді, навчання, яке команди пройшли у першій частині проєкту. Відтак, ця діяльність також посилювала спроможності спільно приймати рішення, враховуючи інтереси, потреби й можливості/ресурси різних стейкхолдерів.

Учасники вчилися спільно приймати рішення

Ремонтні роботи (за потреби) відбувалися за кошт громади. Завдяки проєкту закуплено необхідне обладнання для інтернет-зв'язку, кондиціонування приміщення, відповідні меблі. У приміщеннях відбувалися зустрічі робочих груп із розробки проєктів, а також багато інших заходів освітнього/просвітницького характеру для молоді. Ці простори у частині громад стали основою для проєктів, які виникли пізніше - наприклад, хабів, де можуть проводити час, отримувати освітні послуги ВПО.

У рамках проєкту вдалося посилити інституційну та організаційну спроможність закладів освіти – через демократизацію управлінських процесів. Також почали надаватися якісніші освітні послуги - завдяки навчанню, яке пройшли команди педагогів з ЗЗСО громад проєкту. А учнівська молодь стала більше залучатися в життя громади (напр., проєкт щодо картування громади у Славутицькій ОТГ, чи знайомство з історією міста через сторителінг у Мереф'янській ОТГ).

Серед основних результатів проєкту варто відзначити:

1. Сформовано команди з представників різних стейкхолдерів у сфері освіти у 5 громадах, які постраждали під час війни (перебували під окупацією чи зазнали значних руйнувань через близькість до лінії фронту)
2. У деяких громадах посилюється діалог між різними стейкхолдерами у сфері освіти. У інших він розпочався завдяки цьому проєкту.
3. Рішення, які стосуються сфери освіти, у залучених громадах будуть прийматися більш прозоро, демократично, через стейкхолдерський підхід (або принаймні шляхом консультацій із зацікавленими сторонами).
4. У кожній із залучених громад тепер функціонує одне або два приміщення (центри/хаби/безпековий клас), які стали результатом спільної роботи. Це своєрідні міні-інституції, які покликані забезпечувати безперервну та якісну освіту у прифронтових громадах, де навчання відбувається лише в режимі онлайн, ці місця дають можливість молоді зібратися для очних зустрічей. Також ці приміщення слугують для зустрічей педагогів, ВПО, додаткових навчань у громадах (як дітей, молоді, так і дорослих).

Особисто участь в проєкті взяли понад 400 осіб. Безпосередніх бенефіціарів реалізованих проєктів – більш як 2500. Разом з тим, результатами проєктів мають змогу користуватися усі мешканці п'яти залучених громад (до війни їх сукупне населення сягало 138 тис. мешканців).

Library HUB у Відрадному: як бібліотека об'єднала три покоління

Коли у прифронтових областях вдається створити щось для цивільних людей і повноцінного мирного життя, це можна вважати неабияким досягненням. Тим більше, коли новинка стосується дітей та освіти – адже йдеться про наше майбутнє.

Сучасний осередок доступу до інформації, а водночас і медіацентр, і бібліотека, і територія для спілкування, просвітницьких та культурних заходів мешканців громади – усе це тепер є у Відраднівській гімназії Широківської ОТГ Запорізької області. Завдяки участі у проєкті **«Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах, які постраждали від окупації та бойових дій»** та донорам на базі гімназійної бібліотеки облаштували **Library HUB**.

*Завдяки проєкту у
Відраднівській
гімназії змінилась не
лише бібліотека*

Для чого гімназії HUB?

Як говорили місцеві мешканці, **«школа сьогодні - єдине місце для спілкування в селищі»**. Педколектив постійно організовував заходи, які б об'єднували різні вікові категорії мешканців. При цьому навчання в гімназії вже тривалий час відбувалося дистанційно. Тож було чимало випадків, коли цілі родини переїжджали у більш безпечні регіони для того, щоб діти відвідували школу та могли навчатися хоча б у змішаному форматі, разом з однолітками.

Тому у думках педагогічного колективу давно крутилась ідея проєкту, який би допоміг об'єднати намагання і забезпечити безперервність шкільної та позашкільної освіти, і створити безпечні та сучасні умови для співпраці трьох поколінь місцевих мешканців (бабусь-дідухів, батьків і онуків).

Старше покоління залюбки відвідує творчі заняття

Саме у місцевій школі вже багато років відбувалися зустрічі учасників університету третього віку. Тим часом у селищі триває ремонт будівлі Центру дозвілля, в якому проводилося чимало регулярних заходів, включно із роботою гуртків для малечі та дорослих. Тож питання відповідного спільного простору для проведення таких заходів було мегаактуальним.

Серйозні корективи у життя внесла і повномасштабна війна з рф. Відрадне прийняло понад 500 внутрішньо переміщених осіб (ВПО). І це були переважно жінки з дітьми, яким треба було знайти новий дім для родини. Чимало з них замешкали у МКП (місце колективного проживання для тих, хто потребує тимчасового прихистку), облаштованому в закладі освіти. 12 дітей з родин ВПО навчаються в гімназії та дошкільному закладі при ній.

При цьому чимало літніх людей, які мешкають у селищі, приходили до шкільної бібліотеки за допомогою: просили зробити ксерокопію документів чи роздрукувати квитанцію за компослуги, або й шукали поради щодо користування гаджетом.

На тлі усіх цих обставин зниження інтересу дітей до відвідування бібліотеки та читання книг не виглядало аж такою великою проблемою. Однак воно насправді мало глибше коріння – це відсутність у книгозбірні сучасної української художньої літератури, посібників та підручників, а також брак доступу до сучасних електронних бібліотек, відсутність стабільного швидкісного інтернет-зв'язку, застаріле обладнання.

У цих умовах новий проєкт із перевіреним партнером – Центром освітніх ініціатив став справжнім порятунком для Відрадного.

Мрії здійснюються

Бібліотекарка Анастасія Бумай донедавна переймалася тим, що для найменших школярів у її «господарстві» дуже бракувало сучасних засобів візуалізації. *«Якби у бібліотеку можна було поставити хоч маленький телевізор, не говорячи вже про інтерактивну дошку – бо це майже нездійсненна мрія... Тоді прийшли б до бібліотеки учні молодшої школи – а я б їм показала або мультик на тему казки, або відеоролик про нашу Україну на великому екрані. І це було б для них яскраво та цікаво»*, - неодноразово говорила бібліотекарка директорці гімназії.

Виховательки Яна Нерезова та Світлана Шарабуряк, готуючи випускників садочка до першого класу, мріяли, що колись у бібліотеці замість 17 тис. радянських книжок обов'язково будуть сучасні та цікаві українські книги для малечі. А заступниця директорки закладу освіти Людмила Павленко, подумки підраховуючи всі видатки на ремонт, облаштування сховища, закупівлю книжок та створення умов для безперервного навчання школярів, скрушно хитала головою: *«Це неможливо, бо потребує шалених для сільської школи коштів»*.

І тут з'явився проєкт **«Відновлення та безперервність освітнього процесу...»**. Найактивніші **«мрійники»** розподілили напрямки роботи і взялися, хто – писати проєктну заявку, хто – шукати омріяний інвентар, книги, посібники тощо.

Окремим питанням став внесок громади в облаштування майбутнього Library HUB. Виділити кошти на косметичний ремонт вирішили після презентації заявки та ґрунтовного обговорення з головою громади і профільною заступницею.

«Депутати не можуть не проголосувати за виділення коштів, тому що цей проєкт підвищить якість навчання, завдяки чому багато дітей із родин у складних життєвих обставинах зможуть навчатися та розвиватися», - переконувала депутатка сільради Лариса Суткова, яка підтримала проєкт гімназії.

Врешті восени 2023 року проєкт втілили в життя. Були закуплені: кондиціонер, багатофункційний пристрій Epson, інтерактивна дошка, стелажі для книг, диванчики та художня література. А працівники школи підготували два приміщення та зробили там косметичний ремонт. У підсумку на базі бібліотеки Відраднівської гімназії постав сучасний інтелектуальний простір **Library HUB**.

Змінилась не лише бібліотека

Адміністрація гімназії погодила списання застарілої літератури – підручників та надбань авторів з часів «розвинутого соціалізму». Звільнене таким чином місце заповнюється сучасними книжками, які охоче беруть на абонемент для читання і діти, і дорослі.

«У листопаді-грудні 2023 року ми побачили конкурс від Goethe-Institut, взяли участь разом із дітьми та отримали цілу валізу книжок, які вже також розібрали читачі», - зазначає бібліотекарка Анастасія Бумай.

Також новий простір використовується для надання освітніх послуг, місцеві майстрині тут проводять майстеркласи, люди навчаються на різноманітних тренінгах, а діти проводять своє дозвілля. Мами і бабусі стали постійними учасницями роботи шкільних гуртків з вивчення народної творчості та традицій, ужиткового мистецтва.

Інтерактивну панель активно використовують, зокрема, для навчання з географії для учнів 5-9 класів – таким чином учні та учениці засвоюють матеріал у різноманітному візуальному форматі. Це також допомагає школярам із тих родин, в яких декілька дітей (і вдома їм може не вистачати гаджетів чи місця для навчання).

У наймолодших найбільше поле для творчості

Загалом, діти у Library HUB покращують психологічне самопочуття, налагоджують спілкування, знайомляться із новинками літератури.

Дорослі місцеві мешканці збираються в Library HUB, щоб допомогти один одному покращити ментальне та психічне здоров'я, тут відбувається обмін думками, навичками, знаннями. Створюються спільноти за інтересами, так звані «групи самопомоги».

У рамках проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу...» команда Широківської ОТГ (на території якої знаходиться Відраднівська гімназія) пройшла і різноманітні навчання. Педагоги розвинули навички формульовального оцінювання, що дозволило зробити цікавішим освітній процес. Її учасники також дізналися, як побудувати ефективну співпрацю між членами місцевої громади, закладом освіти і владою. А методистка відділу освіти громади Наталія Журавель після повернення зі Львова запровадила окреме навчання із написання проєктних грантових заявок.

Шкільна команда настільки повірила в свої сили та реалізацію своїх мрій, що взяла участь в іншому грантовому конкурсі – на створення Молодіжного простору, і отримала там додаткове грантове фінансування.

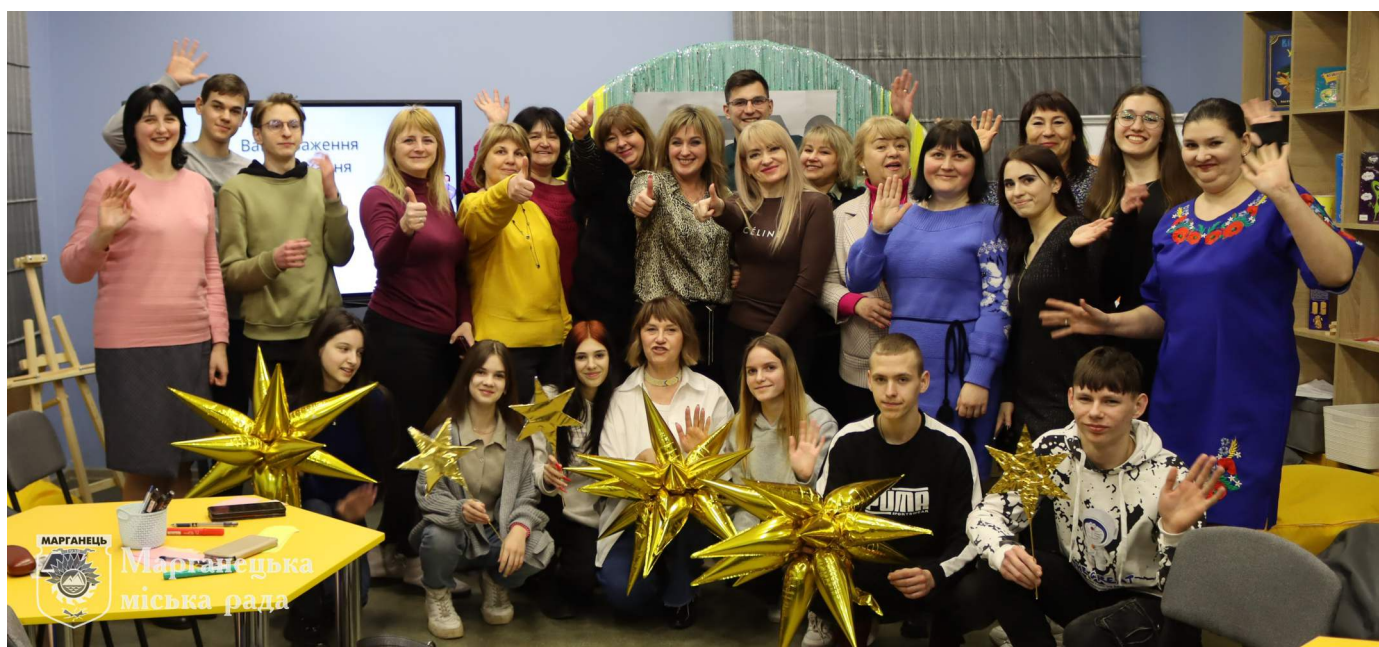
«Після навчання спільної команди громади та школи у Львові хочу відзначити покращення комунікації між представниками освіти та громади. Багатьом став зрозумілий зв'язок між необхідними витратами та перспективами розвитку учнів і учениць», - зазначала тодішня директорка Відраднівської гімназії Людмила Носенко.

Вона каже, що місцева влада тепер також охочіше готова йти назустріч мріям і побажанням педагогів. Наприклад, як сказала заступниця голови громади Ольга Ставицька: *«Ви кажіть про свої потреби: будемо шукати різні можливості і обов'язково реалізуємо ваші освітянські мрії»*. І це не може не надихати.

Молодіжний хаб «TANDEM»: нові можливості для школярів та мешканців Марганця

У перший день весни на базі Марганецького ліцею № 3 відкрили молодіжний культурно-освітній хаб «TANDEM». *«Відтепер для всіх, хто молодий душею, є місце для зустрічей і втілення в життя найкреативніших ідей. Кожен може запропонувати проведення тренінгів, майстеркласів, зустрітися з творчими людьми міста, волонтерами та просто цікавими людьми, які бажають змінювати нашу Марганецьку громаду на краще»*, - так про свою новацію повідомили на сторінці закладу освіти у мережі Facebook.

Відкриття молодіжного культурно-освітнього хабу «TANDEM» стало справжнім святом

Цій події передували не один місяць роздумів, навчання та підготовчої роботи. Але результат того вартий! Адже у непростий воєнний час проєкти у сфері освіти – це надважлива інвестиція у майбутнє.

Як з'явився цей проєкт у Марганці? І чому саме культурно-освітній хаб? Зробимо невеличку ретроспективу і звернімо увагу на шлях від ідеї до її втілення – можливо, комусь цей досвід стане у пригоді.

Організувати молодь

Як зараз пригадують учасники «команди змін» Марганецького ліцею №3, ідея проєкту з'явилась не одразу. І якийсь час вони не могли визначитись, який саме напрям обрати. Думали і про спортивно-ігровий майданчик, і про інтерактивний сквер. Але хотілося втілити таку ідею, яка б влаштовувала усіх та задовольняла і потреби закладу освіти (як ініціатора участі у проєкті), і потреби громади.

Організаційні та методичні навички роботи ініціативна група з Марганця здобувала минулого літа у Львові, куди учасників проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах, які постраждали від окупації та бойових дій» запросив Центр освітніх ініціатив за підтримки ICAP Єднання.

Аналізуючи ситуацію в місті, команда звернула увагу на відсутність єдиного простору, де молодь, учнівство та громадські організації могли б збиратися для того, щоби кооперуватись та реалізувати власні ініціативи.

Загалом молодіжний рух у місті розвинений слабо. Відомо хіба що про кількох молодих людей, які займаються волонтерством. У мікрорайоні ліцею №3, де мешкає доволі багато молоді, відсутні заклади для розвитку дитячої творчості та лідерства, є лише спорткомплекс та еколого-натуралістичний центр. Громадські організації у Марганці існують, але їх діяльність ситуативна, немає партнерської взаємодії між активною молоддю міста, ГО та органами місцевого самоврядування.

«Ми бачимо, що в нашій громаді людям не вистачає спілкування. Ми живемо між обстрілами і сиренами, наше колись активне життя і спілкування перемістилося в онлайн. Тож у певному сенсі ми втрачаємо нашу молодь, яка багато часу проводить із гаджетами. Тому для нас важливо сприяти громадянській освіті молодих людей, їхньому розвитку, популяризації здорового способу життя, волонтерства, молодіжному підприємництву, підвищенню рівня мобільності молоді тощо», - зазначає Алла Супрун, вчитель історії Марганецького ліцею №3.

Логічно, що у цій ситуації основний акцент спершу спробували робити на молодь громади. Але вже під час роботи над проєктом члени команди зрозуміли, що молодь – ширше поняття, це усі, хто себе вважає молоддю. Це люди різного віку

та професій, але вони – вільні, прагнуть змін та хочуть розвиватись чи мають бажання іноді просто поспілкуватися.

«Врешті-решт головна ідея проєкту вилась в те, що створений простір охопить різні категорії мешканців міста і стане майданчиком для розвитку неформальної освіти в громаді, генерування ідей, об'єднання зусиль громадян для реалізації свіжих суспільно-корисних ініціатив у Марганецькій ОТГ. А також стане своєрідним хабом для творчості та взаємодії марганчан. Так народився наш «TANDEM» - чудове місце, де можна гарно провести час та відвідати безліч подій на будь-який смак!», - говорить координаторка проєкту, директорка Марганецького ліцею №3 Юлія Лук'яненко.

Особливих труднощів під час реалізації ідеї не виникало, адже над ним працювала команда зацікавлених людей, кожен долучався до роботи, і завжди було з ким порадитись. Хіба що іноді бракувало безпосереднього спілкування і можливостей частіше зустрітись наживо, адже Марганецька громада перебуває під регулярними артобстрілами російських окупантів, тож частину організаційних заходів довелося перенести в онлайн-режим.

Хід роботи над проєктом його учасники активно висвітлювали у соцмережах, намагаючись зацікавити якомога більше людей. Місцеві мешканці за цією діяльністю спостерігали, виявляли зацікавлення, підтримували. Але, як зізнаються члени команди, їм іноді не вистачало безпосередньої допомоги й участі представників місцевого самоврядування.

Також відчувалися труднощі з тим, як заохотити інших, особливо молодь, доєднатися до проєкту. Тоді виникла ідея залучити марганчан до обговорення назви майбутнього хабу і провести відповідне опитування у соцмережах. Користувачі соцмереж та місцеві мешканці активно відгукнулися на заклик: у підсумку організатори отримали близько сотні пропозицій, з яких обрали п'ять найцікавіших і виставили їх на голосування. Саме так і з'явилася назва культурно-освітнього хабу – «TANDEM».

Залучити більше молоді до проєкту спробували за допомогою конкурсу на назву хабу

«Про все, що ми робили під час проєкту, ми розповідали у соцмережах. Наші новини підхоплювали і розповсюджували місцеві пабліки, а люди почали писати нам і пропонувати свої ідеї щодо заходів, які можна провести у хабі: це і майстеркласи з бісероплетіння, і організація клубу «Третя молодість», «Школа лідерів». Містяни, які виїхали за кордон, пропонували влаштувати онлайн-посиденьки з виконанням українських пісень, місцеві волонтери – збиратися для в'язання шкарпеток для ЗСУ», - пригадує заступниця директора Марганецького ліцею №3 Крістіна Пилипенко.

Потужну підтримку майбутній хаб здобув серед батьків учнів та учениць. «Ми, батьки, із задоволенням підтримали ініціативу нашого ліцею, адже це все заради наших дітей. Моя донька любить займатися рукоділлям, і у нас вже є кілька ідей, які міні-проєкти з соціального підприємництва ми можемо організувати на базі цього хабу», - зазначила Наталія Свистунова, мама однієї з учениць ліцею.

Об'єднавча сила проєкту

Марганець розташований на березі Дніпра прямо навпроти окупованого Енергодару та ЗАЕС. І рашисти періодично обстрілюють українську територію. Проте навіть така складна ситуація не змогла завадити роботі над проєктом хабу.

Радше навпаки – проєкт допоміг об'єднати різних людей навколо спільної справи. І якщо під час реалізації проєкту органи місцевого самоврядування були не надто активними, то на урочисте відкриття молодіжного хабу завітало багато гостей:

батьки, вчителі, директори інших шкіл міста, представники відділу молоді виконкому, начальник управління освіти, депутат місцевої ради, заступник міського голови та молодь. І просто під час заходу народилося багато нових ідей, з'явилися нові можливості і пропозиції щодо співпраці.

Проєкт об'єднав людей довкола спільної справи

«Дякую Марганецькому ліцею №3 за цю ініціативу, за те, що в такі складні часи ми маємо привід зустрічатися, спілкуватися, творити, адже це, безумовно, об'єднує громаду», - зазначила Ірина Міняйло, депутатка Марганецької міської ради.

Традиційно дуже тішилися появі молодіжного хабу батьки: *«З початком війни наш ліцей спорожнів, діти навчаються дистанційно, батьки підтримують контакт з учителями також в режимі онлайн. А зараз сюди повертається життя, що дуже важливо і для громади в цілому, і, звичайно, для підняття престижу нашого ліцею»,* - вважає марганчанка Лілія Король-Воронська.

Завдяки коштам проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу» для молодіжного хабу в Марганці придбали оргтехніку (ноутбук, багатофункціональний пристрій, роутер), а також настільні ігри, мольберти, швейні машинки, акустичну систему та інше приладдя. Але найголовніше – що марганчани отримали новий «центр тяжіння», в якому з'явилися нові можливості насамперед для школярів та молоді, їхнього розвитку та спілкування.

Марганчани
отримали новий
«центр тяжіння»

«Нам такий проєкт, здається, був просто необхідним. На мою думку, нам завжди не вистачало дієвої комунікації, ефективної співпраці, цікавих ініціатив у громаді. У ході реалізації проєкту більш тісними стали відносини між владою, громадою та освітнім закладом, адже нас об'єднала спільна мета. Крім того, сподіваюсь, що простір, створений на базі нашого ліцею, відкриє нові можливості для розвитку громади, надихатиме на нові ідеї та проєкти, а наш ліцей стане центром тяжіння для активних мешканців міста», - ділиться своїми міркуваннями директорка ліцею Юлія Лук'яненко.

Ці думки поділяє й очільниця управління освіти міста Олена Дядюра. «Зміни на краще не відбуваються самі по собі. Для цього кожен громадянин має брати участь у житті своєї громади. Завдяки колективу ліцею №3 у нашому місті з'явився такий простір неформальної освіти, майданчик для зустрічей, проєктів, соціального підприємництва та різних ініціатив», - зазначила пані Олена.

Освітній хаб «Синергія»: драйвова команда, чіткі цілі, віра у себе

Коли є хороша ідея, енергійна команда і бажання поліпшити життя собі і землякам, мета обов'язково буде досягнута. А паралельно можна ще й розв'язати низку супутніх проблем, отримати нові знання та навички, а ще – повернути людям бажання жити і віру у майбутнє! Ось таким чином і з'явився у містечку Мерефа на Харківщині освітній хаб «Синергія».

У регіоні третій рік тривають бойові дії, а обласний центр, до якого лише 25 км, регулярно обстрілюють ракетами і атакують безпілотниками. Прилітає і в інші населені пункти. Зокрема, на території Мереф'янської ОТГ було знищено міський будинок культури (270 дітей і 40 дорослих там займалися у 12 гуртках і секціях) та сильно пошкоджено клуб на околиці громади в с.Яковлівка (понад 60 мешканців, з яких 48 дітей втратили можливість займатися тут).

Через повномасштабне вторгнення рашистів 9 закладів середньої освіти у громаді довелося перевести на навчання з використанням дистанційних технологій. А це, на жаль, позначилося і на якості освіти, і на навичках соціалізації учнів та учениць, і загалом на психологічному стані учасників освітнього процесу. Водночас майже на половину скоротилася відвідуваність гуртків, секцій, клубів за інтересами: частина дітей та викладачів виїхала за кордон, чимало дорослих боялись відпускати дітей з дому, та й не дуже було куди...

Як створити «місце сили»

У цих умовах необхідно було зробити якісь кардинальні і рішучі кроки - щоби покращити ситуацію із соціалізацією дітей та мешканців громади, надати їм можливість розвиватися. Так народилась ідея створити універсальний простір, на базі якого можна було б проводити тренінги, заняття гуртків, зустріч Молодіжної ради чи творчі посиденьки – педагогів або батьківської спільноти.

І команда з Мерефи (учасники освітнього процесу, а також представники органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства) побувала на тренінгу у Львові, її учасники дійшли до спільної думки: потрібно створити освітній хаб – територію, яка б могла стати «місцем сили», що об'єднає громаду.

Одразу почали з'являтися ідеї, як іще можна використати майбутній простір. Це і «університет третього віку» для навчання літніх людей, і читацький клуб, профорієнтаційні зустрічі з успішними людьми та групова психологічна терапія.

Ідею створення простору взаємодії у вигляді освітнього хабу на базі комунального закладу «Мереф'янський медичний ліцей» презентували на зустрічі з представниками міськради, відділів освіти, культури та спорту, Молодіжної ради ОТГ. І вона отримала потужну підтримку!

«Ми відчули увагу до питання активізації комунікаційних процесів між мешканцями громади. Ініціативи, пропозиції допомога у проведенні активностей, очі, що горять ідеєю. Стало зрозуміло: питання створення простору потребує швидкого вирішення», – поділилася враженнями начальник відділу освіти Мереф'янської міськради Наталія Гранкіна.

А скарбничку ідей доповнили пропозиції провести серію тренінгів «Батьківство без стресу» від Представництва фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та цикл занять з основ тестування програмного забезпечення.

«Як тільки я побачила команду, так-так, саме КОМАНДУ односторонців, яка повернулася з тренінгу, що відбувся в червні у Львові, я одразу зрозуміла – попереду щось цікаве! Адже подальші зустрічі, перемовини, планування все більше нагадувало захопливий квест з вирішення задач, а чисельність цієї команди швидко збільшувалася. Вони просто заряджали усіх своїми ідеями!» - не стримує емоцій директорка Мереф'янського медичного ліцею Валентина Коваль.

Труднощі, які навчили

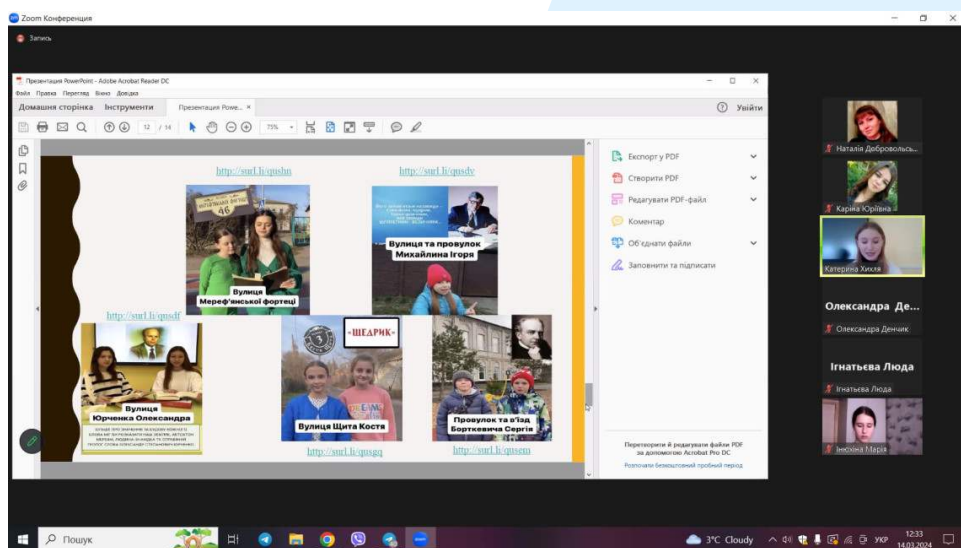
Під час війни більшість коштів спрямовують на ЗСУ, і навіть адміністрації громад віддають перевагу фінансуванню оборонних задач. Тож команда змін переживала, чи зможе бюджет Мерефи взяти на себе фінансування процесу створення освітнього хабу. Виявилось, що процедура виділення коштів доволі тривала: засідання комітету, складання кошторису, затвердження бюджету, розгляд на сесії, пошук підрядників...

Певного драматизму ситуації додало те, що до кінця 2023 року (як передбачалося) завершити ремонтні роботи не встигали. Команда проєкту трохи розгубилася. А тут ще й регулярні обстріли Харківщини рашистами, багато постраждалих, психологічно витримувати усю цю напруженість ставало дедалі важче.

І тут вчителі виявили характер. Слова педагогині ліцею Ірини Назаренко: **«Учителі – рушії змін, якщо зневіряться вони – зневіриться нація. Борімося – поборемо! Борімося із власними сумнівами та страхами і заряджаймо наснагою усіх довкола! У нас вийде!»** повернули команді віру в те, що рух таки відбувається в правильному напрямку.

Саме тоді на одній із зустрічей членів команди виникло питання щодо змінених (у рамках декомунізації) назв вулиць Мерефи. Це питання переросло у жваву дискусію, а згодом – у освітній проєкт «Сторителінг «Вулицями Мерефи», реалізація якого і стала можлива на базі простору, що саме створювався.

На базі нового простору вдалося запустити освітній проєкт у відеоформаті

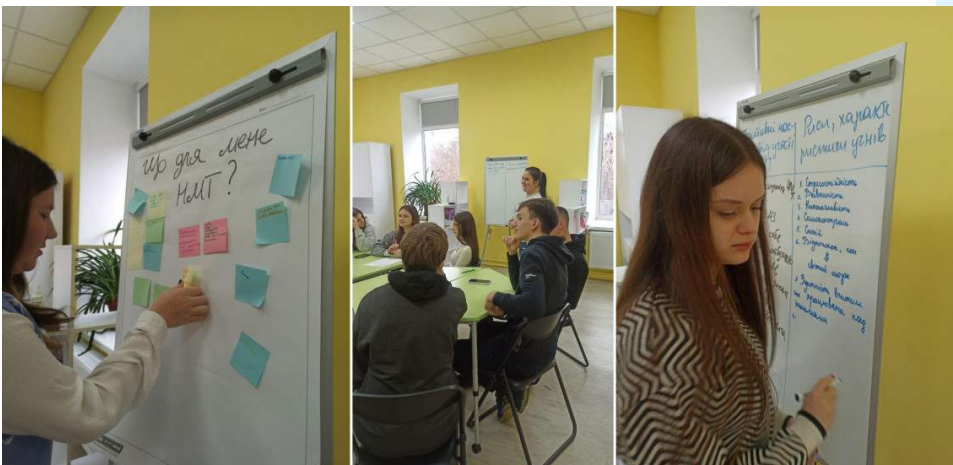
Загалом за час реалізації проєкту колектив ліцею оживився і згуртувався. Але це сталося не одразу.

Серед педагогів зростало напруження, пов'язане із зниженням активності дітей та воєнними реаліями сьогодення, стан «постійного страху» перейшов у синдром хронічної втоми і апатії. Тож на запрошення відвідати засідання ініціативної групи, на якому планували подальші кроки чи обговорювали організацію активностей, багато хто не відгукнувся або сказав, що зараз не має на це ні часу, ні бажання.

На щастя, були і такі, хто з перших днів запропонував свою допомогу – як фізичну (прибрати, очистити, пофарбувати тощо), так і організаційну: підготувати презентацію чи звернення, обговорити ідеї чи запросити до співпраці. З одного боку така реакція демотивувала і знецінювала усі ідеї, а з іншого – підштовхувала до активізації та рішучих дій. І «друга» реакція спрацювала! Команда одностумців збільшувалася, до неї приєднувалися учні та учениці, представники педагогічної та батьківської спільноти.

Щодо співпраці із громадою, то тут ініціатори проєкту хабу здобули неоціненний досвід. Адже для його втілення необхідна була підтримка міської ради. Вона була, однак виявилось, що кожен крок потребував певних процедур і затягувався у часі. Однак пройшовши цей шлях разом, учасники вчилися співпрацювати, знаходити порозуміння і діяти в інтересах громадян.

Під час втілення проєкту провели ремонтні роботи та облаштували власне освітній хаб на базі медичного ліцею. За кошти проєкту обладнали приміщення «Синергії» - придбали столи зі стільцями, дошку, фліпчарт, канцтовари ноутбук, а також стелажі та шафи, книги і настільні ігри.

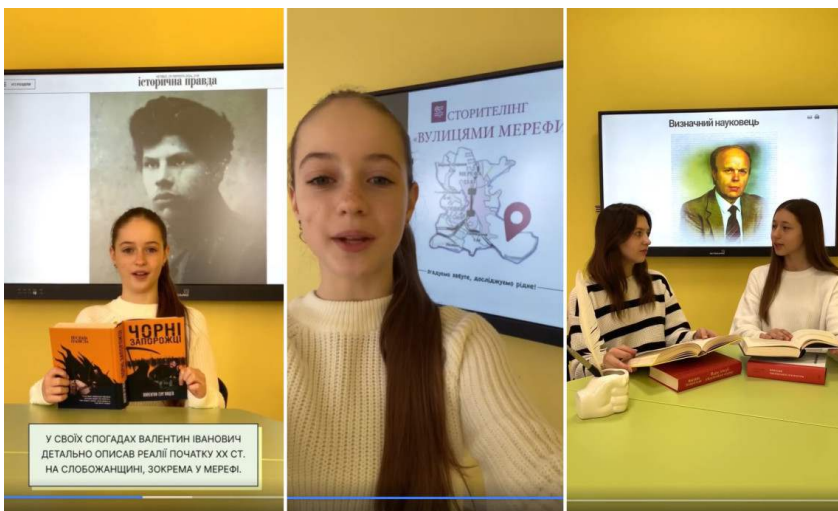
Працювати в приміщенні хабу комфортно завдяки сучасному наповненню

Отже, в результаті реалізації проєкту громада тільки виграла, адже педагоги пройшли шлях отримання коштів з міського бюджету, зрозуміли цю процедуру та навчилися взаємодіяти.

І ще один важливий вислід для учасників освітнього процесу. Завдяки реалізації освітнього проєкту «Сторителінг «Вулицями Мерефи» вдалося відпрацювати усі етапи налагодження співпраці:

- ◆ пошук інформації про особистостей чи історичні факти, на честь кого/чого було названо вулицю Мерефи (співпраця із представниками міської ради, членами громадських організацій, батьківською громадою);
- ◆ систематизація матеріалів, написання сценаріїв, підготовка відео (співпраця між педагогами та учнівством);
- ◆ публікація відео на сторінці ліцею у фейсбуці (співпраця усіх учасників освітнього процесу із представниками громади, адже кожне відео мало доволі потужний резонанс і викликало жваві обговорення).

До речі, нещодавно з нагоди 210 річниці від дня народження Тараса Шевченка був підготовлений спецвипуск «Вулицями Мерефи». У ньому глядачам розповідали про топоніми Мерефи, які вшановують великого Кобзаря.

Кожне відео «Сторителінгу «Вулицями Мерефи» викликало жваве обговорення

Стартер змін

Відколи у Мерефі стартував проєкт «Відновлення та безперервність освітнього процесу», в рамках якого і був створений освітній хаб «Синергія», у громаді відбуваються певні процеси. Найбільш помітним з них є активізація співпраці між педагогами та здобувачами/ками освіти: проєкт їх надихнув, згуртував і замотивував. Учасники відчули підтримку і повірили у себе, у свою спроможність змінити ситуацію довкола.

Також у команді проєкту відзначають зміни серед мешканців громади: якщо на першу зустріч із психологом завітали четверо учасників, то наступного разу їх було сім, а нещодавно – вже 14. Отже, кількість охочих емоційно розвантажитися постійно зростає.

«Чекаю п'ятниці, щоб випірнути із буденності і зануритися у світ гармонії. Наче триває заняття півтори години, а натхнення вистачає на тиждень!», - розповідає відвідувач тренінгів із психологом Олександр Колодяжний.

Окрім індивідуальних змін простежуються і більш глобальні.

«Мені приємно, що життя в Мерефі, не зважаючи на війну і життєві труднощі, відновлюється: наші діти знов починають мріяти, педагоги – діяти, і взагалі – громада живе!», - так прокоментував діяльність освітнього хабу «Синергія» начальник відділу освіти, культури та спорту виконкому Мерефи Руслан Дейнека.

Славутицька гімназія «КрОКус»: Коли безпека на першому місці

Навряд чи у далекому 1986 році, коли для евакуйованих працівників ЧАЕС засновували місто Славутич, хтось із його новоселів міг подумати, що йому доведеться пережити не лише техногенну катастрофу, а ще й війну. І через 36 років – навесні 2022-го – місто протягом декількох кількох днів було спочатку ізольоване, а потім окуповане рашистськими військами.

Через певний час після звільнення міста його життєдіяльність вдалося відновити. Але жити, працювати і навіть вчитися доводиться з урахуванням нинішніх реалій. Адже до українсько-білоруського кордону – якихось 14 км. А повітряні тривоги стали майже щоденним небезпечним «інгредієнтом» освітнього процесу.

Однак незважаючи на загрози, освітяни Славутича намагаються дбати про безперервність та безпечність освітнього процесу. У цьому навчальному році з вересня 2023-го, заклади освіти міста працюють в очному форматі. Це потребує і нової культури безпечної поведінки учнів та учениць, і спеціально облаштованих освітніх просторів.

«Безпека – це важливо!» – переконані члени ініціативної групи освітян зі Славутича. Влітку 2023 року вони приєдналися до проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах, які постраждали від окупації та бойових дій». І для початку пройшли тематичні навчання «Освітні проєкти в громаді» та «Посилення самоврядності закладу освіти і стала співпраця між закладами середньої освіти та органом місцевого самоврядування». Учасників тренінгів ознайомили із важливими аспектами залучення усіх стейкхолдерів для реалізації стратегічного плану та плану повоєнного відновлення у громаді.

«Сама назва проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу» надихнула нас ідеологічно! На той час ми працювали над створенням в укриттях закладів освіти умов для повноцінної роботи під час повітряних загроз. І проєкт

саме надавав нам такі можливості», - пригадує Ніна Єрьоміна, начальниця управління освіти і науки Славутицької міської ради.

За словами директорки Славутицької гімназії «КрОКус» Алли Ігнатової, майже щодня їм доводиться переривати навчальний процес через повітряні тривоги. У школі є облаштоване укриття, до якого не було проведено інтернет, тому там неможливо було проводити повноцінне безперервне навчання.

Тож команда славутичан, повернувшись після тренінгів до рідного міста, узялася за створення безпечного освітнього простору для місцевих школярів.

Завдяки участі в проєкті, який реалізує Центр освітніх ініціатив за підтримки ІСАР Єднання, у Славутицькій гімназії «КрОКус» було забезпечено інтернетом протирадіаційне укриття, облаштовано медіазону для продовження навчання під час повітряної тривоги. Також 16 січня 2024 року відкрито «Клас безпеки» і реалізовано освітній проєкт «Макет нашої громади». Водночас педагоги закладу розвинули свої професійні компетентності на фасилітованому курсі щодо формульовального оцінювання «ФОКУС».

«Макет нашої громади» також став можливий завдяки проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу...»

Для команди Славутича це не перший досвід проєктної діяльності. Тож, за їх словами, загалом учасникам було легко взаємодіяти, комунікувати, узгоджувати і, відповідно, досягти результату.

«Труднощів для команди не було, адже всі організаційні та інші виклики легко долати, коли у проєкту є такі досвідчені експерти, які не лише завжди проконсультують, але й надихають і мотивують до дій своїм власним прикладом. Дякуємо команді проєкту!», - зазначила директорка КП «Агентство регіонального розвитку» Славутицької міськради Арина Старовойтова.

Не просто «Клас безпеки»

За грантові кошти було закуплено не лише технічне обладнання для Інтернет-мережі, але й тренажери і манекени, імітатор ран і макет міни. За допомогою цього приладдя школярі можуть вивчати правила протипожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, знайомляться з алгоритмом дій у разі надзвичайних ситуацій, формують навички надання домедичної допомоги.

За час проєкту до проведення спільних просвітницьких занять з учнями були залучені фахівці ДСНС, Національної поліції, закладів охорони здоров'я, підрозділ територіальної оборони, військові, волонтери, громадські активісти.

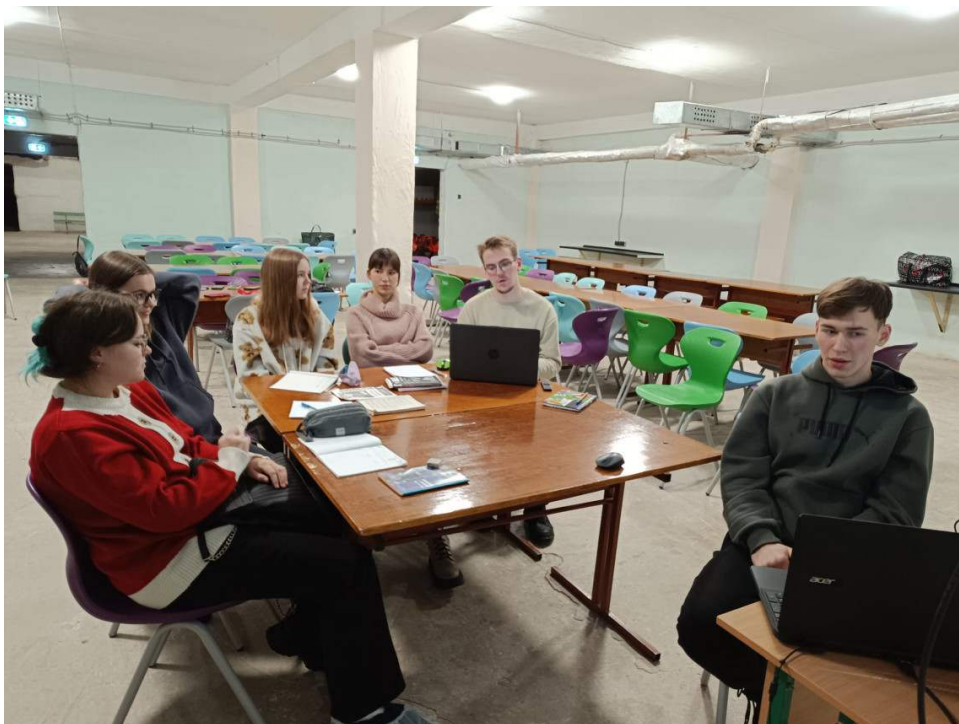
Тут фахівці максимально наочно демонструють безпекові заходи

«Клас безпеки» у гімназії «КрОКус» став сімдесят сьомим у Київській області і першим – у місті Славутич. Передбачається, що його буде задіяно у виховному та навчальному процесі й інших закладів освіти міста.

Але і це – ще не всі його функції.

«Ми мріяли про освітній хаб – і він, завдячуючи проєкту, в нас є! Це атмосферний простір для проведення різноманітних активностей. Тут ми змогли організувати участь наших славутицьких обдарувань в обласному дистанційному етапі предметних олімпіад», - зазначає начальниця управління освіти і науки Славутицької міської ради Ніна Єрьоміна.

Окрім того, що місто намагається максимально задіяти приміщення, у підсумку також виявилось, що дія проєкту поширилася не лише на конкретний ліцей та членів команди, яка його реалізувала, але й на всю місцеву громаду.

Завдяки проведеному в укритті інтернету та медіазоні ліцей реалізує освітнє партнерство з іншими закладами освіти міста

«Користуючись знаннями, отриманими у проєкті, ми провели шість стратегічних та візійних сесій з метою написання Плану трансформації системи освіти міста. У цих зустрічах взяли участь педагоги, учні та їх батьки, представники влади та громадянського суспільства. Як результат – був напрацьований план дій та проєктні ідеї для подальшого відновлення безперервності освітнього процесу, які увійшли до Плану відновлення та розвитку Славутицької міської територіальної громади», - підкреслила директорка Агентства регіонального розвитку Арина Старовойтова.

Разом з тим у 2023/2024 році у Славутицькій громаді з'явилась та активно діє Координаційна рада з розвитку освіти.

«Впровадження такого громадського інструменту стало можливим не лише завдяки тому, що у Славутичі живуть і працюють найактивніші освітяни. А ще й тому, що під час навчальних заходів та тренінгів проєкту «Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах» учасники усвідомили: для вдосконалення освітньої системи міста важливо систематизувати участь усіх – від представників громадянського суспільства і до самих учнів та їхніх батьків, освітян та представників влади», - резюмує Юрій Єгоренко, голова Громадської ради при виконкомі Славутицької міськради.

Для вчителів, учнів та громади: новітній простір у школі Тростянця

Нещодавно відкритий у Тростянецькому закладі загальної середньої освіти I-III ступенів - закладі дошкільної освіти №5 сучасний освітній простір уже встиг стати не лише осередком формальної та неформальної освіти. Зараз це ключова ланка, через яку налагоджується комунікація освітян, учнів, батьків, а також місцевої влади і громади.

Сучасний освітній простір – важлива ланка комунікації між членами громади

Створити цей простір вдалося завдяки проекту «Відновлення та безперервність освітнього процесу в громадах, які постраждали від окупації та бойових дій». До нього Тростянецький ЗЗСО-ЗДО №5 долучився разом із чотирма освітніми закладами з інших регіонів України, які також постраждали від рашистських загарбників.

Окупація варварів

До лютого 2022 року Тростянець фактично був робочою вітриною реформ та різноманітних новацій під самим боком росії. Розташоване лише за 30 км від російського кордону, це 20-тисячне місто на Сумщині майже одразу було окуповане.

Рашисти зайшли сюди в перший же день повномасштабного вторгнення в Україну і більш як місяць тримали місто у заручниках. Його багато разів обстрілювали, при чому окупанти, схоже, намагалися навмисно завдати якомога більше руйнувань. Цих сучасних ординців шалено розлютив порядок і добробут, що панували у Тростянці. Тому вони й намагалися максимально понищити зелені зони, парки, велопрокат, сучасну лікарню та заклади культури.

Окупанти навмисно намагались завдати якомога більше руйнувань (світлина з ТГ-каналу голови Сумської ОВА)

Загалом у місті були зруйновані повністю або частково 11 медико-лікувальних і 8 освітніх закладів, а також майже півсотні об'єктів торгівлі та сфери послуг. Під час окупації рашисти обікрали станцію швидкої допомоги, забрали обладнання та медпрепарати, спецавтомобілі. А в палаці дітей та юнацтва ці варвари з сусідньої недокраїни порізали дитячі костюми, поламали мольберти й інше обладнання, розтросили поробки дітей.

Водночас місто було фактично заблоковане – до Тростянця ніхто нічого не міг підвезти. Мешканці, які залишились у своїх домівках, якийсь час ще трималися на своїх запасах, допомагаючи один одному. У цьому ж Тростянецькому ЗЗСО №5 вчителі разом із директоркою змогли організувати випікання хліба – аби хоч якось підтримати містян в окупації. І якби вона потривала ще трохи довше, наслідки могли б бути набагато гіршими.

Однак наприкінці березня окупанти залишили Тростянець, і мешканці узялися відновлювати своє місто. При цьому місцева влада запропонувала, щоб це була не просто відбудова – хотілося, де це можливо, зробити краще, аніж було.

Простір, арт- чи офіс-центр? Усе разом!

Власне, ідея створення сучасного освітнього простору в ЗЗСО №5 з'явилася ще до повномасштабного вторгнення. Освітній заклад уже брав участь у Програмі підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа». І для ефективної імплементації демократичних засад в освітнє середовище та щоби розвинути навички ефективної співпраці між учасниками освітнього процесу необхідно було сформувати певну територію, на якій могла б відбуватись така взаємодія.

Так виникла потреба створити осередок, де всі учасники освітнього процесу можуть співпрацювати, вирішувати поточні питання і формувати демократичні засади роботи закладу. Таким місцем стала учительська.

На думку членів команди змін, слово «учительська» – це щось ніби з минулого. Тож прийшов час оновити і назву, і її внутрішній зміст. **«Адже ми йдемо в Європу, сповідуємо демократичні цінності, вносимо інновації в навчання, таким чином крок за кроком будемо майбутнє сучасної освіти»**, - підкреслила директорка закладу Ірина Бондаренко.

До слова, спершу команда Тростянця виношувала ідею створити у своєму закладі освіти арт-центр для дітей ОТГ. Аби у них була можливість розвивати мистецькі здібності та місце для проведення концертів, мистецьких майстеркласів, виставок чи літературних вечорів тощо. Однак згодом, після тренінгів, які представники Тростянця пройшли у Львові разом із чотирма іншими командами, початкова ідея трансформувалася у створення сучасного освітнього простору.

Початкова ідея арт-центру трансформувалась в освітній простір

Участь у проєкті дала змогу облаштувати приміщення сучасними офісними меблями, проєктором, мультимедійною дошкою. Тож шкільна громада отримала сучасний, світлий, зручний освітній простір для відпочинку, занять, спілкування, обміну досвідом, зустрічі гостей. Тут відбуваються різноманітні заходи за участю вчителів та учнів, представників влади, громадських організацій, управління освіти.

Донори придбали для ЗЗСО №5 сучасне обладнання

Із залученням представників двох філій ЗЗСО №5 проводяться педагогічні ради, а також різноманітні наради, тренінги. Започатковано понеділкові зустрічі з психологом в рамках проєкту «Завжди поруч». А нещодавно шкільна спільнота взяла участь у занятті з елементами тренінгу «Перша психологічна допомога» в рамках проєкту «Готовність шкіл до соціальної згуртованості».

Завдяки технічному забезпеченню освітній заклад проводить плідні зустрічі з педагогами філій щодо обміну досвідом. Засідання Ради школи (до її складу входять адміністрація закладу, вчителі, учні, батьки) тепер відбуваються у затишній обстановці.

Окрім того, у відремонтованому приміщенні педагоги мають змогу випити кави, послухати класичну музику, усамітнитися, отримати заряд позитивної енергії, відпочити, перезавантажитися. Також цей освітній простір є осередком учнівського самоврядування. Саме тут відбуваються цікаві зустрічі з профорієнтації для старшокласників опорного закладу та філій.

Зустрічі для обміну досвідом особливо цінні для педагогів

Розповідаючи про те, як вдалося втілити проєкт, представники шкільної команди Тростянца запевняють, що труднощів не виникало практично на жодному етапі. **«Усе можливо, коли працюєш в одній команді з однодумцями»**, - пояснила Галина Прядка, учителька початкових класів.

Загалом проєкт позитивно позначився на всіх учасниках освітнього процесу, а також на представниках влади, управління освіти та організацій громадянського суспільства. У планах на майбутнє – залучити меценатів для покращення якості освіти в закладі та збільшення кількості заходів (особливо мистецьких).

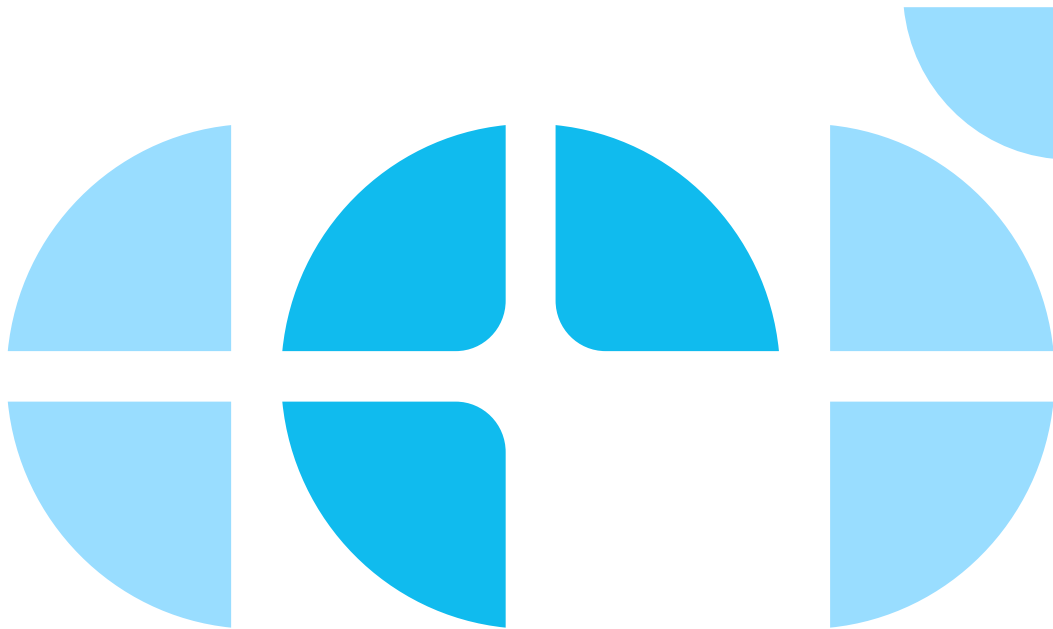
«Відповідно до своєї головної ідеї, освітнє середовище має служити всім учасникам освітнього процесу, розвивати потенціал учнів та педагогів. Цей сучасний освітній простір – мрія, яка стала реальністю», – підсумовуючи проєкт, сказала секретар Тростянецької міської ради Наталія Ковальова.

Освітнє середовище розвиватиме потенціал учнів та педагогів

Мрія шкільної громади Тростянецького ЗЗСО №5 була втілена в життя. Водночас у мерії намагаються реалізувати мрії мешканців про сучасне і безпечне місто. Тому працюють над презентованим торік майстер-планом Тростянця на 25-річну перспективу, що базується на засадах стійкості та сталості, за якими розвиваються міжнародні спільноти. Тож у місті планують створити центр переробки побутових відходів, збудувати станцію очищення води, а також енергоефективно реконструювати громадські будівлі та житлові будинки.

І шанси реалізувати задумане, зважаючи на підходи та вектори розвитку закладів освіти в Тростянці, зростають із кожним роком. Як наголошують учасники команди змін ЗЗСО №5, для досягнення кращих результатів варто брати участь у якомога більшій кількості проєктів. Перестати сумніватися у собі та своїх можливостях. Зруйнувати стіни-перепопи у своїй голові та не тримати у ній нові ідеї, а максимально втілювати їх у життя.

Центр освітніх ініціатив

Центр освітніх ініціатив

79019, Україна, Львів, просп. В. Чорновола, 4

info@osvita.org

www.osvita.org

Center for Educational Initiatives

4, V. Chornovola avenue, 79019, Lviv, Ukraine